CONGRESUL ASOCIAȚIEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE „OVIDIANVM"

(Constanța, 25—30 august 1972)

DE

M. NASTA

Încă din 1970, (cu ocazia congresului de latină vie de la București), în urma propunerii profesorului N. I. Barbu, s-a luat hotărîrea constituirii unei *Asociații internaționale de studii ovidiene* („Societas Ouidianis studiis inter omnes gentes fouendis"), cu sediul la Universitatea din București. Ulterior a început organizarea primului congres al Asociației, care a avut loc la Constanța sub auspiciile Universității și ale Ministerului Educației și Învățămîntului, între 25—30 august 1972.

Interesul arătat de conducerea de stat acestei manifestări a colaborării umaniștilor pe tărîmul studiilor ovidiene a fost demonstrat și prin formulările din *mesajul președintelui Consiliului de Miniștri Ion Gheorghe Maurer* adresat congresului:

„Expresie reprezentativă a înaltelor culmi atinse de spiritualitatea latină, opera lui Ovidiu continuă să ofere prin nobletea ideilor și sentimentelor, prin virtuozitatea formei, ca și prin influența pe care a exercitat-o asupra creației literare din diferite epoci, un pasionant cîmp de cercetări... Congresul... prilejuiește reafirmarea unui adevăr unanim cunoscut și recunoscut și anume imensul rol îndeplinit de cultură în progresul general al societății... Congresul dumneavoastră prin contribuția pe care o poate aduce la intensificarea schimbului de idei pe plan mondial, se înscrie, neîndoielnic, între manifestările capabile să favorizeze apropierea și colaborarea popoarelor".

Ședința festivă de deschidere a congresului, vineri 25 august 1972, în sala Teatrului municipal din Constanța, a fost consacrată mai întîi mesajelor și cuvîntărilor de salut.

În zilele următoare comunicările s-au ținut în cadrul celor patru secții, numărul acestora din urmă fiind mai redus în ultima zi, datorită regrupărilor care au fost necesare pentru a se menține un ritm susținut al lucrărilor (precizăm că darea de seamă ulterioară ia în considerație atît comunicările ținute de participanți efectivi, cît și textele primite ulterior).

În ziua de sîmbătă 26 august, după-amiază, sub auspiciile Muzeului s-a ținut un *colocviu arheologic* cu informări prezentate de profesorii Radu Vulpe și Adrian Rădulescu, iar în seara zilei de duminică 27 august a fost organizată festivitatea omagială în fața monumentului lui Ovidiu. Marți 29 august participanții la congres au putut asista la un spectacol inedit: studenți ai secției de Filologie clasică au reprezentat un act din drama *Ovidiu* de Vasile Alecsandri în traducerea latină a profesorului Barbu. A fost reprezentată de asemenea piesa de evocare

StCl, XV, 1973, p. 205—239, București.

www.cimec.ro

a lui Grigore Sălceanu. În sfîrşit s-au organizat vizite la diferite monumente arheologice din Constanţa şi de pe litoral.

În ziua de 27 august s-a ţinut o adunare generală a membrilor Asociaţiei, în cadrul căreia a fost aprobat statutul şi a fost ales un Consiliu de conducere alcătuit din 69 de membri, reprezentînd 16 ţări.

Totodată adunarea generală a dat mandat consiliului pentru a duce mai departe activităţile în perioada următoare (în primul rînd prin publicarea actelor, a informărilor documentare, în al doilea rînd prin organizarea unor reuniuni de lucru).

Tematica orientativă, schiţată în faza pregătitoare a congresului, s-a conturat în mod clar în cursul lucrărilor, distribuite pe secţii, în funcţie de patru sfere de preocupări: I. *Situaţia studiilor ovidiene* în ultimele două decenii („Quid de Ouidio eiusque operibus ultimis annis iudicatum sit"); II. *Despre „omenia" lui Ovidiu* („De humanitate Ouidii"); III. *Specificul artei poetului*; concepţia fundamentală a diferitelor sale poeme; IV. *Soarta* („receptarea") *operelor lui Ovidiu şi renumele său în diferite literaturi naţionale* („De Ouidio in litteris diuersarum gentium").

I. *Situaţia studiilor ovidiene.* Trei referate au izbutit să cuprindă o bună parte din bibliografia recentă referitoare la cele mai importante opere ale poetului. Olyndo Pasqualetti, umanist din Milano, s-a ocupat în primul rînd de operele erotice, dar a inclus şi o dare de seamă extrem de utilă asupra cercetărilor referitoare la poemele din perioada exilului (nefiind de semnalat totuşi multe ediţii noi din *Tristia* şi *Epistulae ex Ponto*). Această primă expunere cu caracter de sinteză critică a bibliografiei se intitula *Quid de Ouidii operibus quae inscribuntur* Amores, Ars amandi, Remedia amoris, Heroides, Medicamina faciei, *de carminibusque a poeta exsule scriptis iudicatum sit ultimis XX annis.* Un alt cercetător, Antonio Manzo, a completat examenul bibliografiei ovidiene, insistînd mai ales asupra publicaţiilor apărute în Italia: *Quid de Ouidii* Metamorphoseon Fastorumque *libris hisce ultimis XX annis scriptum iudicatumque sit.* H. Le Bonniec, de la Sorbona, autor al unui recent comentariu selectiv în colecţia „Érasme" a revenit tocmai asupra studiilor consacrate poemului pe care îl interpretase: *État présent des études sur les* Fastes. De data aceasta gruparea noutăţilor a permis includerea celor mai importante volume şi articole publicate în mai multe ţări europene (cu referiri extrem de rare la contribuţiile anglo-saxone — studiile lui Wilkinson, *Ovid recalled*, din 1955, şi *Ovid surveyed* din 1962 fiind în general criticate destul de sever). În problema *Fastelor* se face un bilanţ succint dar plin de învăţăminte al diferitelor contribuţii publicate în culegeri colective şi monografii. Cele 2 volume de *Atti...* publicate la Sulmona în 1958, culegerile comemorative *Ovidiana*, apărută la Paris în 1958 şi *Studi Ovidiani* (Roma, 1959), articolele şi extrasele grupate de M. von Albrecht şi E. Zinn în volumul din colecţia „Wege der Forschung", Tomul XCII (Darmstadt, 1968). Dintre aprecierile profesorului francez care au îmbrăcat un caracter polemic, o serie de formulări critice erau îndreptate împotriva celor care neagă valoarea documentară a *Fastelor* ca sursă de informaţii pentru istoria religiei şi a cultelor romane. Au fost reluate selectiv principalele grupuri de surse ovidiene relative la ritualuri, insistîndu-se de exemplu asupra unor datini arhaice cum erau *Sementiuae* şi serbarea Annei Perenna (*Fast.* III, 523—543). În legătură cu această ultimă divinitate, două recente contribuţii discutate în referat luminează specificul semnificaţiei magice a „sîngelui virginal" şi al numelui: *Anna Perenna*! — un imperativ care te îndeamnă să fii veşnic tînăr şi sănătos, ca întruchiparea vitalităţii *anului* (ipoteza Daniellei Porte din „Rev. de Philologie" XLV, 1971).

Din secţiunea comunicărilor referitoare la tema a II-a — *umanitatea lui Ovidiu* — cităm următoarele titluri menite să sugereze tocmai felul în care aspecte speciale, o abordare mai nouă a problemelor, s-au îmbinat cu sinteza unor cercetări de tip tradiţional: R. Avallone a întocmit un referat cu caracter general *De humanitate Ouidii.* Pe altă latură a restringerii mai

www.cimec.ro

moderne a conceptului, Luigi Alfonsi a discutat locurile relevante dintr-un singur ciclu de poeme : *L'humanitas di Ovidio negli Amores*. Alte comunicări au legat, de asemenea, această temă de problema circumstanțelor istorice diferite sau contrastante, mesajul ovidian fiind un reflex al interferenței unor mentalități și culturi diferite (de ex. conservatorism arhaic latin *versus* cosmopolitism de tip elinistic, iar pe linia tradiției ulterioare europene religie livrescă, fantastic mitologic, transformat mai întîi sub semnul miraculosului creștin, prelucrat apoi sub semnul unei fantezii libere, modelatoare, în vremea Renașterii și a barocului). Astfel, unele comunicări au dezvoltat mai departe teza lui Fränkel („poetul între două lumi"), altele au suprapus problema „umanității", înțeleasă ca „Weltanschauung" problemelor receptării sau chiar interpretărilor de tipul *realia*.

În sensul acesta menționăm următoarele contribuții : Jean-Marie André (Dijon), *Quid Ouidius de barbaria senserit*, R. Gandeva (Universitatea din Sofia), *De Ouidio exsule misericordia turbae Tomitanae regionis commoto*; B. S. Povsič (Universitatea Bowling Green), *De Romanorum et nostrorum uita ut ex Ouidi „Amoribus" colligitur*.

Suprapunerea preocupărilor (legate pe de o parte de receptare și pe de altă parte de concepția ovidiană) s-au evidențiat mai ales la J. Eichenseer, *De Ouidio inter duos mundos, Romanitatem et Christianitatem* și la Giovanni Ballistreri, care a sintetizat în mod magistral majoritatea tipurilor de interpretări ovidiene și de alegorism creștin din cultura italiană medievală : *Ouidius in Italicis Mediae Aetatis litteris*.

Două contribuții au avut un caracter special. Una din ele a continuat pe o linie cu totul originală direcția cercetărilor lui Marrou și Boyancé despre „religia muzelor", referindu-se de data aceasta la mărturisirile poetului despre sacra emoție poetică. Robert Schilling (Univ. din Strassbourg) a interpretat asemenea locuri într-un studiu cu un titlu elocvent : *De Nasonis interiore religione*. În sfîrșit cealaltă contribuție „specială" a fost de fapt un omagiu în versuri, impregnat de rezonanțe ovidiene și de emoția regăsirii locurilor celebrate în versurile exilatului : *Epicedion Ouidii poetae* datorat eminentului latinist de la Mainz, profesorul Andreas Thierfelder. Dintr-un singur citat se poate desluși ușor cît de subtil au fost preluate de filologul german cele mai specifice procedee ovidiene, îmbogățite cu ecouri moderne, prin introducerea unui *prezent* al evocării lirice: „*Ecce Tomitanae modico sub culmine uillae/qua procul Euxinas prospicit Hister aquas/aeger, agens animam, torrenti feruidus aestu, /flebilis exsangui corpore Naso iacet,/Naso poeta, suae iam pridem gloria Romae, /Naso pharetratis iam noua cura Getis.*

Ne apropiem astfel tot mai mult de sfera mai largă a tematicii din secțiunea a III-a : *Specificul artei ovidiene. Concepția fundamentală și specificul poemelor*. Desigur numai prin publicarea comunicărilor în forma lor integrală se va închega o imagine de ansamblu reprezentativă a rezultatelor însemnate care au fost obținute în această secțiune. Ne mărginim să cităm aici numai cîteva din titluri, „speciminis gratia", pentru a nu transforma această cronică într-o enumerare seacă „uitandus est hic scopulus"... (așadar ne-am resemnat să omitem o serie de titluri, care, din păcate, nu sînt cele mai lipsite de interes).

Din domeniul mitologiei, analizată în multiplele ei semnificații din poemele ovidiene, cităm următoarele contribuții : *Mythology in the Amatory Works of Ovids* (J. Krill — Universitatea din Toledo, Ohio, S.U.A.); *De Lycaone Ouidiano* (V. Pöschl — cu o îndrăzneață interpretare a episodului din *Metamorfoze I*, în lumina proiecției ironice pe plan mitico-fabulistic a relațiilor dintre Augustus și adulatorii săi); *Les „Métamorphoses" d'Ovide, un nouveau genre d'épopée antique* (Natalia Vulih — Leningrad); *La progression des apparences dans les „Métamorphoses"* (de semnatarul acestor rînduri); *Ovid's Treatement of „Ceyx and Alcyone"* (de H. J. Griffin — Universitatea din Exeter —, prilej pentru excelente considerații despre felul în care Ovidiu a interpretat pe Pseudo-Lucian).

Compoziția și arta poemelor au fost tratate prin referiri precise la anumite zone care n-au fost încă studiate în mod satisfăcător. Astfel Ludwig Braun a semnalat distribuirea concentrică a episoadelor în jurul unui ax compozițional *(Grundlinien der Komposition in Ovid's*

www.cimec.ro

„Fasten"); cunoscutul specialist de la Heidelberg, prof. M. von Albrecht, a precizat specificul artei narative dintr-un poem lirico-elegiac: *Qua arte narrandi Ouidius in „Amoribus" usus sit* (analizînd mai ales Elegia a 5-a din *Amores I*). Profesorul Alain Michel (Sorbona) a încadrat în mod tipologic maniera lui Ovidiu de a folosi retorica, oprindu-se de asemenea asupra unui singur poem dintr-un ciclu: *Rhétorique et poésie dans le maniérisme des „Héroïdes"*: *Didon chez Ovide*, iar prof. David Popescu a insistat asupra unor structuri recurente *(Considérations sur une structure type...)*. Tot în direcţia reliefării unor procedee stilistice, prof. C. Drăgulescu a vorbit despre *Vocabularul psihologic din „Heroides"*. Pe planul prelucrării influenţelor au fost discutate atît inovaţiile şi modelările din poemele ovidiene propriu-zise (prof. D. A. Campbell, Universitatea Victoria: *Quo modo Ouidius in Epistula XV-a poematibus Sapphicis usus sit*), cît şi influenţele exercitate de poet asupra scriitorilor din generaţiile ulterioare (T. Sarafov, *Influence d'Ovide sur la langue et le style d'Apulée*). Un loc aparte îl ocupă observaţiile bogate de stilistică metrică din lucrarea profesorului J. Hellegouarch: *Aspects stylistiques de l'expression de la tristesse et de la douleur dans les poèmes ovidiens de l'exil*. Predomină în aceste analize sistematizarea procedeelor fonico-ritmice utilizate de poet în cadrul tiparelor oferite de versificaţia clasică. Nu au lipsit nici preocupările de critică textuală. În *De crucibus quibusdam Amatoriis*, W. Stroh pledează pentru păstrarea lecţiunilor tradiţionale în *Ars 1*, 389 urm.; *1*, 643 urm.; *2*, 725 urm.; *3*, 755 urm.

Ultima secţiune — a IV-a — *De Ouidio in litteris diuersarum gentium* — a cuprins numărul cel mai mare de comunicări. Pentru prima dată într-un congres de studii clasice s-a prezentat un conspect panoramic al pătrunderii poeziei lui Ovidiu în majoritatea ariilor de cultură din Europa Centrală şi Răsăriteană. Tocmai datorită acumulării titlurilor, ne limităm de astă dată să precizăm numai felul în care s-a structurat geografic tabloul influenţelor şi al „receptării".

Totuşi, mai înainte de a schiţa conturul acestei ultime grupări tematice, am dori să mai amintim două comunicări cu totul diferite care s-au referit la cauzele „relegării" lui Ovidiu şi la circumstanţele în care s-a produs această peripeţie cu răsunet tragic şi efecte decisive în ce priveşte soarta genului elegiac din literatura europeană. Discipol al lui Léon Herrmann, profesorul belgian Raoul Verdière a încercat să nuanţeze explicarea mîniei lui Augustus *(Nouvelles prospectives sur la rélégation...)*. Ar fi vorba de o gelozie mai veche: cei doi bărbaţi cu o situaţie socială atît de diferită — Augustus şi poetul — erau mai de mult rivali în urmărirea Terentiei, soţia lui Mecena. Ca noutate în materie de consultare a izvoarelor se cade relevată citarea lui Sidonius Apollinaris, *Carm. 23*, 158—161. Se ţine seamă de ultimul examen al ipotezelor despre exil la John C. Thibault, *The Mistery of Ovid's Exile*, Berkeley — Los Angeles, 1964. Se încearcă o identificare a Terentiei cu arhetipalul pseudonim Corinna.

Dintr-o perspectivă mai nouă, de sociologie literară, Salvatore d'Elia (Napoli — autorul cunoscutei monografii *Ovidio*, apărută în 1959) a reluat cîteva din tezele sale bine argumentate despre contradicţiile perioadei de criză care a urmat imediat după apogeul epocii lui Augustus. Uşurătatea şi rafinamentul senzual, specifice atitudinii literatului Ovidiu, veneau să contrazică la un moment dat rigorismul impus drept compensaţie în jurul anului 9: „Si spiegano cosìgli interventi sempre più profondi dello stato nella vita civile, economica, privata e familiare dei *cives Romani* in una serie di legi innovatrici e severissime; la reazione violenta contro le due Giulie e i loro amanti; l'esilio di Ovidio a Tomi". Totuşi cercetătorul italian consideră că echilibrul forţelor antagonice era la fel de precar în ambele direcţii: pe de o parte tendinţa represivă a lui Augustus de a viola libertatea culturii, pe de altă parte o criză de responsabilitate în cercurile cavalerilor („giovin signori" italici).

Tranziţia către problemele de *receptare* în literaturile naţionale a fost făcută de comunicările consacrate destinului operelor ovidiene la bizantini (J. Irmscher — Berlin), în lumea grecească în general (M. Marinescu-Himu), apoi în tradiţiile locale sulmoneze din Evul

www.cimec.ro

Mediu (Ilio de Iorio — Sulmona: *Quid de Ouidi fortuna in ea quae media dicitur aetas atque in fabulis... Johannes Pansa aliique clari Sulmonenses senserint*"). Despre localizările legendare ale mormîntului a vorbit Constantin Giurescu, iar despre legenda insulei lui Ovidiu—Adrian Rădulescu, directorul Muzeului arheologic din Constanţa.

Renumele poetului şi al operelor sale a fost urmărit apoi cu precădere la cronicari, în Renaştere şi în vremea barocului, în literaturile *polonă* (K. Kumaniecki), *slovenă* (K. Gantar—Ljubljana), la începuturile literaturii *cehe* (E. Kaminkova — Praga), la cronicari şi poeţi *maghiari* (Maria Berenyi-Revesz — Budapesta), în literatura *franceză* (H. Lamarque, despre analogia stabilită între polonezi şi geţi în poemele din vremea „exilului" polonez al lui Desportes!; S. Bercescu, despre Ovidiu şi Ronsard, F. Marcovici-Beraru, despre Ovidiu şi Montaigne). Urmărind o temă din Renaştere, „les peines d'amour perdues", Dan Lăzărescu a reliefat influenţele ovidiene în opera lui Shakespeare. Abordînd o perioadă diferită, au fost discutate temele ovidiene din *literatura rusă* a secolului XIX (E. Loghinovschi) şi din poezia lui d'Annunzio (R. Del Re). Comunicarea profesorului N. Lascu a urmărit evoluţia unei teme în diferite literaturi, din perspectiva comparatismului *(La fortuna di un tema ovidiano nella letteratura europea)*.

Cît priveşte *domeniul culturii române*, G. Lăzărescu s-a ocupat de problema etimologiei populare *vlah-Flaccus*, inspirată umaniştilor şi cronicarilor de menţiunea lui Flaccus în *Ep. ex Ponto* IV, 9, vv. 75—78. Corneliu Albu a trimis o contribuţie despre *Ovidiu şi Olahus* şi D.Păcurariu a tratat problema mai largă a prezenţei lui Ovidiu în literatura română. În afîrşit, Gr. Sălceanu a explicat criteriile care l-au călăuzit în propria sa evocare dramaturgică a destinului ovidian.

După cum a reieşit, credem, din această prezentare a tematicii numeroaselor comunicări, lucrările congresului de la Constanţa şi-au atins scopul, demonstrînd viabilitatea unei asociaţii care urmează să-şi diversifice activităţile.

În direcţia unei dezvoltări paralele a centrului de studii sulmonez, profesorul A. Maria Scalzitti a înfăţişat congresiştilor perspective încurajatoare: „Il risveglio per Ovidio: prospetive per un Istituto di studi ovidiani a Sulmona". Dealtfel membrii ai consiliului de conducere vor participa la pregătirea următorului congres de studii ovidiene, care urmează să aibă loc la Sulmona în 1975.

www.cimec.ro